

Марина Карповець

АНТРОПОЛОГІЯ ТЕКСТІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: “СЛІДИ” НІЦШЕАНСЬКОЇ НАДЛЮДИНИ

У статті аналізується смисл концепту “надлюдина” Фрідріха Ніцше в антропологічному контексті творів “Людина” і “Царівна” Ольги Кобилянської. Пояснено специфіку функціонування концепту в структурному просторі вибраних текстів.

Ключові слова: антропологія літератури, надлюдина, ніцшеанський дискурс, структура, концепт.

Karpovets M. The anthropology of Olga Kobylyanska's stories: traces of Nietzschean Übermensch

In the article the sense of Friedrich Nietzsche's concept Übermensch in anthropological context of Olga Kobylyanska's The Human and The Princess is analyzed. It explains the specific functioning of the concept in structural space of selected texts.

Key words: anthropology of literature, Übermensch, Nietzschean discourse, structure, concept.

Карповець М. Антропология текстов Ольги Кобилянской: “следы” ницшеанского сверхчеловека

В статье анализируется смысл концепта “сверхчеловек” Фридриха Ницше в антропологическом контексте произведений “Человек” и “Царевна” Ольги Кобилянской. Объяснено специфику функционирования концепта в структурном пространстве выбранных текстов.

Ключевые слова: антропология литературы, сверхчеловек, ницшеанский дискурс, структура, концепт.

Центральне питання, яке фіксується не тільки філософською антропологією, а й філософією взагалі, є питання про людину. Ще з античних часів, коли Евріпід сказав про те, “що в світі багато дивних див, та найдивніше з них – людина”, виникають спроби із різних уможглядних перспектив – онтологічної, гносеологічної, аксіологічної – осмислити феномен людського. Однак наприкінці XIX – на початку XX ст. виникають кризові явища у культурі, а тому відбувається злам у свідомості суспільства і здійснюються перші спроби преосмислення людини як соціальної, духовної та фізичної істоти. Уся європей-

ська філософія на межі століть намагалася проаналізувати причини втрати цілісного культурного архетипу, пропонувала різні шляхи до його повернення. Філософському осмисленню кризових явищ у культурі багато уваги присвятили Ф. Ніцше, З. Фрейд, К. Ясперс, О. Шпенглер, М. Вебер, Г. Зіммель, із російських релігійних філософів – М. Бердяєв, С. Соловйов, П. Флоренський, С. Булгаков. Зокрема досить неординарну позицію посідає у цієї веремії диспутів Фрідріх Ніцше, який прагне вивести людство на новий щабель культури. Одним із головних мотивів у творчості Ф. Ніцше є “атака на попередню йому традицію, спроба переоцінки застарілих під тягарем років цінностей” [13, с. 12]. Філософа справді можна наректи “першим декадентом, поетом-безумцем, поетом-пророком”, як називає його Н. Лаврова, бо “своїм талантом сколихнув ірраціональні пласти європейської культури, які довго дрімали” [11, с. 173]. Розробляючи концепт надлюдини (тут ми підтримуємо ідею Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, що вбачали основне завдання філософії у виготовленні концептів), Ніцше пропонує недосяжний духовний стандарт, який мав резонанс на різних рівнях буття європейської культури.

Період *fin de siècle* – це своєрідний перелом в естетичному світогляді також і для українських літераторів, оскільки в письменництво входять тенденції модернізму. Т. Гундорова переконана, що “саме творчість Кобилянської була першою ланкою становлення естетичної самосвідомості українського модернізму (...)” [3, с. 33]. Зростання Ольги Кобилянської в умовах німецької культури спричинило те, що письменниця писала свої перші твори німецькою мовою, в яких по-різному простежується вплив філософії Фрідріха Ніцше, зокрема концепт “надлюдини” (*Übermensch*). Найчастіше літературні студії просто фіксують вплив ніцшеанської ідеї про надлюдину на творчість Ольги Кобилянської, однак не розглядається, якою вибудовується людина у творах письменниці і на яких структурних рівнях тексту простежується переосмислення антропологічних ідей філософа. Тому актуальність теми полягає у спробі теоретичного осмислення антропологічного потенціалу творів “Людина” і “Царівна” Ольги Кобилянської в дискурсі ніцшеанської філософії.

Про природу людини у творах “Людина” і “Царівна” письменниці деякою мірою зазначав М. Павлишин у своїй праці “Ольга Кобилянська: прочитання”. Суттєвим є те, що І. А. Демченко у роботі “Особливості поетики Ольги Кобилянської: Монографія” розглядає антропологію текстів Ольги Кобилянської як сутнісну ознаку поетики. Тамара Гундорова та Світлана Кирилук в загальному зазначили про

те, які ніцшеанські мотиви використала авторка у своїх творах. Тому метою дослідження є спроба розкрити сутність ніцшеанської надлюдини у текстах Ольги Кобилянської. Звідси, об'єктом дослідження є повісті “Людина” та “Царівна”, а предметом – “сліди”¹ ніцшенської надлюдини в антропології текстів Ольги Кобилянської. Зауважимо, що під “антропологією текстів” ми маємо на увазі цілісний корпус сенсів про людське буття в певній множині текстів Ольги Кобилянської.

У контексті поставленої мети сформульовані такі основні завдання:

1) розглянути концепт “надлюдини” Фрідріха Ніцше в як Заратустра;

2) з'ясувати, яким чином інтерпретується ніцшеанська надлюдина на структурних рівнях повісті “Людина”;

3) проаналізувати присутність концепту “надлюдини” Фрідріха Ніцше на структурних рівнях повісті “Царівна” і вказати смислове відношення із повістю “Людина”;

4) звести окремі антропологічні ідеї проаналізованих текстів Ольги Кобилянської до ширшого філософського-антропологічного контексту.

Виходячи із поставлених завдань, доречно звернутись до методології структуралізму, яка хоч і критикувалась і переосмислювалась постструктуралізмом, але не втратила своєї теоретичної потуги. Нашою ціллю є виокремлення наративних структур в текстах (опираючись на розробки М. Бахтіна [1] і Б. Успенського [18], які використовували поняття “голосу” і “точки зору” для аналізу наративних компонентів структур тексту), що функціонують в контексті антропології Ольги Кобилянської. Тому ми зосередимось на наявності концепту “надлюдини” на рівнях побудови сюжету тексту, подієвих топосів і персонажів, оскільки “концепт – це множинність (...) всякий концепт є як мінімум подвійним, потрійним і т. д.” [22, с. 23], що дозволяє здійснювати всестороннє його осмислення. Ми не можемо розглядати розірвано концепт від означеної реальності, так само як і “не можна збагнути річ відокремлено – її потрібно розглядати в контексті більших структур” [20, с. 39].

¹ Використовується передусім розуміння Е. Левінаса, де слід веде до Іншого і припускає “умову втримання смислу” [6, с. 88]. Однак поняття “слід” в дослідженні вживається лише як філософська метафора, що вказує на відголосся ніцшеанського концепту і можливість його прочитання. Е. Левінас, так само як і Ж. Дерріда, виходить з ідеї герменевтичності світу, що проявляється “в принциповій замкненості людини в певній сфері, про неможливість прориву до трансцендентного, до того, що знаходиться поза мовою, культурою, знаковою системою, текстом” [там само, с. 87-88].

Філософія Фрідріха Ніцше відома не тільки його афористичним письмом і специфічним переосмисленням християнства, а також інтенціями до естетичного осмислення європейської культури. Ідея надлюдини вперше зазвучала ще у ранній праці “Народження трагедії із духу музики” (1872), а найкраще висвітлена в “Так казав Заратустра” (Also sprach Zarathustra). Досліджуючи роль та місце мислителя у світовій філософській думці, Мартін Гайдеггер писав: “Ніцше – перший мислитель, який, беручи до уваги світову історію, задає вирішальне питання і продумує його в усій метафізичній важливості. Питання полягає в тому, чи підготовлена людина як людина за своєю попередньою сутністю до того, щоб взяти на себе володіння над Землею?” [19, с. 53]. Тому, йдучи за логікою Гайдеггера, з’являється своєрідний месія, ім’я якому Заратустра. Саме він – це “рупор власних ідей Ніцше і провідник, який веде нас по заданому маршруту, кінцевим пунктом якого є надлюдина” [13, с. 8]. В цьому ключі Герман Гессе писав: “Сьогодні ж буде дозволено нам вступити із серйозним наміром до дивовижної, неповторної краси Храму, який був споруджений цим Великим Зодчим нових ідеалів, нових цінностей для наступного покоління. Ім’я цьому храмові: Заратустра!” [2, с. 18].

В українській літературі ті, хто цікавився новим типом людини (М. Вороний, В. Винниченко, М. Євшан та ін.) по-різному трактували філософські засади концепту надлюдини. Проте Ольга Кобилянська, яку вважають чи не першою, хто звернувся до філософії Ніцше, найбільше викликала й викликає суперечок щодо свого ніцшеанства. За словами І. Демченка, “безумовно, картина універсуму Ольги Кобилянської антропоцентрична: для неї людина – найвища вартість” [4, с. 96]. Найкраще це репрезентуватимуть ранні твори письменниці – “Людина: Повість з жіночого життя” (1894) та “Царівна” (1896), в останньому передусім домінує “цитатний Ніцше”. Щоб з’ясувати місце антропології Фрідріха Ніцше у творах Ольги Кобилянської, спробуємо виділити структуру надлюдини, до компонентів якої належать такі риси:

1) тип людини, який належить до аристократії. За Ніцше, людина з натовпу ніколи не стане надлюдиною, оскільки, “потрібна нова знать, супротивник усієї потлочі й усякої тиранії, знать, яка на нових скрижалях знову напише слово шляхетний” [10, с. 12];

2) горда і мудра надлюдина. Символами цих чеснот виступають орел і змія – “найбільш горда істота під сонцем і наймудріша істота під сонцем” [12, с. 23];

3) на протигау любові до ближнього утверджується любов до

дальнього: “Брати мої, я закликаю вас не до любові до ближнього – я закликаю вас полюбити дальнього” [там само, с. 62];

4) сенс діяльності у творчій праці, при цьому творення неможливе без руйнування старих цінностей і чеснот: “Кому випало бути творцем добра і зла, той воістину спершу мусить бути руйнівником і розбивати цінності” [там само, с. 115];

5) зневага до співчуття, що знищує гордість: “Співчуття – це найглибша безодня” [там само, с. 153].

Поетика назви повісті “Людина” відразу звертає увагу на те, що проблемним питанням твору буде з’ясування сутності людини і її соціальності¹, втіленої головним персонажем Оленою Ляуфлер. Б. Успенський, розмірковуючи про ідеологічний вимір авторської “точки зору”, наголошує, що вона насамперед може “бути дана з точки зору якоїсь певної особи у цьому творі (тобто персонажа)” [18, с. 23]. Так само доречною є методологічна умова М. Бахтіна, який переконаний, що “суто формальний аналіз повинен брати кожен елемент художньої структури як точку переломлення живих соціальних сил (...)” [1, с. 7] Автор відпочатку створює на рівні сюжету образ дівчини і її світоглядні переконання: “Юрбою окружали її мужчини, і то ще молоді, а вона (Олена – К. М.) говорила, розбирала і перечилась, що тільки – боже, змилуйся! Бесіди пекучі, – немов залізо, небезпечні слова, як: соціалізм, натуралізм, дарвінізм, питання жіноче (...)” [9]. Ольга Кобилянська вибудовує наративну структуру як спосіб протистояння людського індивіда іншим і водночас маркує персонажа як виняткового, особливого в загальній юрбі.

Олена Ляуфлер вирізнялась від інших різнобічними інтересами, художнім смаком, тонким розумінням мистецтва. Суттєвим є те, що “на сюжетному рівні героїчного твору пряме зіткнення героя і панівної інституції, проти якої він виступає, може бути реалізоване лише у двох варіантах розвитку подій: або перемагає герой, або – “влада” [17, с. 51]. Таке протистояння суб’єкта навколишньому світові і його правилам визначає складну динаміку твору, де стилістично і композиційно Ольга Кобилянська постійно намагається підкреслити винятковий характер персонажу і одновимірність зовнішніх декорацій. Внутрішня напруга духовного світу Олени є відголоском слів Заратустри: “Людина – це линва, напнута між звіром і надлюдиною, – линва над прірвою (...) Велич людини в тому, що вона міст, а не мета, і

¹ Під “соціальністю” мається на увазі його феноменологічне трактування, що передбачає належність суб’єкта до онтологічної структури буття і є умовою формування суб’єктивності як такої. Детальніше див. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. – К.: Альтерпрес, 2002. – 176 с.

любити людину можна тільки за те, що вона – перехід і загибель” [12, с. 12]. Персонаж Ольги Кобилянської є канатом між своїми ідеалами та правилами існування інших людей.

На персонажному рівні прочитання Олена Ляуфлер постає справді як сильна особистість, яка вважає, що кожна людина має право на свободу вибору, тобто незалежна від будь-яких зовнішніх умовностей. У діалозі між Стефаном та Оленою, дівчина так трактує свій вибір коханого чоловіка: “З другої... що був дійсно цілою людиною, не дробився в кусники для всіх і нікого, не гнувся, а прямував беззглядно до одного, до праведного; що задивлювався на жінок не очима нинішнього брудного егоїзму, а людини людяної...” [9]. Олені притаманна гордість, одна із рис, за якою і визначається надлюдина. З цього приводу читаємо у тексті: “Світ, Маргарето? – відказала гордо Олена, і згірдливий усміх промайнув по її лиці. – Та маса наших знайомих? Ані їх хвалба, ані їх догана не були ніколи в силі постановити для мене якесь правило!” [9]. Аналізуючи повість, М. Павлишин зауважує: “Олену і Лієвича представлено читачеві як виняткових особистостей, що відрізняються від звичайних людей високими ідеалами й розвинутою, навіть надмірно розвинутою чутливістю” [15, с. 60]. Справді, дівчині бачиться людина як та, що має на своєму шляху свободу вибору, є гордою і автономною особистістю, що протистоїть і витісняє слабших. Тут і простежується дарвіністська теорія, де виживає найсильніший і водночас центральна антропологічна ідея Ніцше, яка через уста Заратустри звучить так: “Настає той час, коли людина поставить собі за мету саму себе. Настає той час, коли людина посіє зерно найвищих своїх сподівань” [12, с. 8].

Питання маси гостро стоїть у Фрідріха Ніцше, якій протистоїть надлюдина, що як “дерево росте самотою тут, на горі; піднялося воно високо над людиною й звіром. І якби воно захотіло сказати щось, то не мало б нікого, хто б його зрозумів, – так високо виросло дерево” [12, с. 30]. Пізніше в унісон до Ніцше розвине свою теорію про бунт мас Х. Ортега-і-Гассет, де “маса – це “рядова людина” [14, с. 17], а “добірний чоловік – це не вередун, який вважає себе вищим від інших, а той, хто вимагає від себе більше, ніж інші, хоч він сам, може, й неспроможний сповнити цих вищих вимог” [там само, с. 18]. Так само й Олена Ляуфлер існує як горда і самовпевнена особа, що відмежовує себе від безглуздого і бездумного світу буденності, де існують лише примітивні критерії життя. Цікаво, що протистояння духу і тіла у творі мають протилежний сенс до ідеї Заратустри, який запевняє: “Повертайте, як я, відлетілу добродієність знову на землю – так, знову до плоті й життя, щоб вона

наділила землю своєю суттю, суттю людини!” [12, с. 67]. Це свідчить не про відкритий цитатний характер твору, а переосмислення та інтерпретацію ідей Ніцше, що відобразились на рівні подієвих топосів.

Однак соціум вважає, що людина – істота, яка підпорядкованна життю, де виставлені свої закони, зокрема у творі йдеться про те, що жінка не має права вибору свого щастя, за неї вирішують батьки. Олена, опинившись у такій ситуації, вирішує переступити через свої принципи і вийти заміж за нелюба. Як визначає більшість критиків, відбувається поразка тієї людини, яка стоїть вище духовно, інтелектуально за інших людей, проте спроба дівчини врятувати фінансовий шлях сім’ї, мужньо взяти на себе нелегкий тягар – чи це не підтверджує зростання Олени Ляуфлер як людини? Хіба не про те ж саме говорить ніцшеанський Заратустра, що “вашу найвищу думку нехай звелю вам я – і вона прозвучить: людина – це те, що слід подолати”? [12, с. 46]. На погляд М. Павлишина, “сюжет “Людини” можна прочитати як притчу, з одного боку, про поразку ніцшеанської “вільної душі” чи “надлюдини” тими силами, які змушують більшість людей бути слабкими й пересічними, себто “занадто людськими”, а з другого – про виклик, красу й гідність істинно людського, “надлюдського” [15, с. 67]. У творі важливими для розуміння антропологічного посилу Ольги Кобилянської є слова Олени: “Врешті я була між вами найсильніша, то хрест нести припало мені” [9]. Ці слова наштовхують на думку про силу духу дівчини і водночас на екзистенціальний мотив про неминучий абсурд життя, де кожен котить свій “сізифовий камінь” на гору.

На трьох рівнях побудови тексту відчитується єдина структура людини як тієї, що хоч і духовно і ціннісно вирізняється від маси та опирається владному дискурсу, але не спроможна подолати в собі людське. Такий антропологічний парадокс спонукає на думку, що як Олена Ляуфлер, так і Ольга Кобилянська були заручниками ніцшеанської надлюдини в тому сенсі, що на ідейному рівні вони приймали її, а на емпіричному це прийняття було неможливе. Суголосними в цьому контексті є ідеї В. Подороги, який розмірковуючи про поетику М. Гоголя, зазначає про взаємозаміщення “свій” на “чужий”: “Своє піддається запереченню, оскаржується, нейтралізується. Напрямок присвоєння змінюється, тепер він отримує зворотній хід: я чужий собі, я належу собі, але так наче належав би тому страшному чужому, що забирає в мене будь-яку можливість присвоєння – бути-при-собі” [16, с. 169]. Так само персонаж Олена втрачає своє світобачення, оскільки змушена за життєвими обставинами вийти заміж за іншого, по суті, чужому її принципам та ідеям. Як влучно зазначила І. Демченко, “від-

так – логічний висновок, що в антропології Ольги Кобилянської лейт-мотивом є ствердження самодостатності людини, але тоді, коли вона володіє собою, долає негативне в собі, стає “владикою над собою”, як записано в “Корані” [4, с. 98]. Цілком можливо, що письменниця не могла прийняти повністю філософію Ніцше через свою власну неспроможність подолати в собі людське, бо як більшість людей “ми інколи боїмося, що нема спокути, що всесвіт без мети (...)” [21, с. 47].

Якщо повість “Людина” – це боротьба між антагоністичними ідеями (автономість, вищість, гордість проти покори з долею, природнього добору, завдяки чому відбувається завуальованість сутності людини, репрезентованої Оленою Ляуфлер), то зовсім новою постає Наталка Веркович із повісті “Царівна”. У цьому творі головна героїня вже не вагається у своїх ідеях, вона відстоює все до кінця. Наталка Веркович змальована сильною людиною, яка засуджує співчуття у всіх його проявах: “Нехай кождий думає і відчуває, як собі хоче. Я одна не зношу співчуття. Я переконалася, що через те дух дрібніє, подумайте лише, чути вічний плач і жалі над собою, гу! Немов каліка без рук і ніг або без очей!.. І це має бути якимсь доказом “любові ближнього?” [8, с. 113]. Таке ставлення є очевидним, оскільки і сама дівчина виростила у сім’ї дядька, по лінії мами, де отримувала з боку тітки та дочки тільки докори, нерозуміння палкої натури Наталки. А ще й тому, що дівчина не була схожою на інших дівчат, адже захоплювалася і питанням про роль жінки у суспільстві, освітою та ін. Так само в тексті Фрідріха Ніцше говориться, що “Бог мертвий через своє співчуття до людей...”, тому Заратустра проповідує: “(...) застерігаю вас від співчуття: інакше впаде воно на людей важкою хмарою!” [12, с. 91]. На рівні персонажів відчитуємо відзеркалення ідеї Заратустри в образі Наталки, яка без жодного сумніву слідує своїм принципам.

Несприйнята світом, Наталка Веркович шукала порятунку і в тузі (“Воздух весняний провіває, а мене обгортає туга за людьми, за життям! Мене опускає вся терпеливість. Я чогось не можу ні читати, ні писати” [8, с. 40]), і в щирому другові Орядинові. Саме цей чоловік прищепив їй повагу до аристократів (“Через його порозуміла я справдішній аристократизм душі, той аристократизм, про которого розписувався так загадочно, а зараз так сильно і пориваючо новочасний філософ Ніцше” [8, с. 198]). Сюжет твору часто пов’язаний із аристократизмом душі, бо саме аристократичні люди, на погляд Ніцше, могли стати вищими людьми. Суттєвим є те, що винятковість і тяжіння до знатних людей Наталки є спадковою, про що свідчать слова тітки: „Ти донька твоєї прегарної матінки, котра бавилася в аристократку і

завела велику бучу, що її брат жениться з донькою чесного купця, і котра опісля сама вийшла за попа!" [8, с. 79]. Наталка, яка прагне віднайти сенс у надлюдині, не усвідомлюючи цього, також має у своїй душі щось від артистизму, тому й помічають навколо, що вона особлива, зокрема подруга Оксана Б. "впевняла, що (...) характер трагічний з "артистичними зарисами (...)" [8, с. 162].

Якщо Наталка Веркович наближається до надлюдини, то Орядин, який також на початку мав однакові переконання, навпаки, віддаляється. Із вуст Наталки звучать слова Заратустри: "А мене болить, коли він кориться хоч би й мимовільно. Ненавиджу це чуття, а тоді, коли кориться, ненавиджу й його" [8, с. 119]. Досить часто обома персонажами згадується мотив полудня: "Одного разу говорили ми з Орядином про час полудневий. Він називав його найкращим із денної пори, і я бачу, що він дійсно гарний – чи, може, більше упоюючий?" [8, с. 137]. Наприкінці твору "Так казав Заратустра" йде мова про "великий полудень – коли людина стоїть посеред свого шляху між твариною і надлюдиною і святкує свій шлях до заходу сонця як свою найвищу надію: бо це і є шлях до нового ранку" [12, с. 328]. Досягти свого полудневого дня Наталки означає стати Людиною, яка б була незалежною ні від кого і яка б була щаслива за себе і за свій народ. Саме прагнення бачити і свій народ на шляху до полудневого – і є мрія дівчини, однак для цього потрібен поводитир. Знову слова Наталки, яка мовить до Орядина, є відзеркаленням антропології Фрідріха Ніцше: "Ну, коли так, то я скажу вам оце: ідіть своєю дорогою і не дбайте про загаль, коли маєте на оці гарну ціль!" [8, с. 128].

Суттєвою розбіжністю із ніцшеанським дискурсом в подієвому топі повісті "Царівна" є те, що функцію надлюдини на себе переймає жінка, а не чоловік. Відомо, що Ніцше взагалі вважав жінок не гідними до духовного пророцтва і самовстановлення у світі, а тому надлюдьми вони принципово не могли бути. Ольга Кобилянська вибудовує свій ідеал людини через жіноче начало і вустами Наталки, яка без сумніву є сильнішою особистістю за Орядина, промовляє: "(...) коли б я була мужчиною, так як ви, я не вагалась би ані хвилики, якою дорогою йти, не зважаючи ні на що летіла би в гору, мов орел, і кликала ще й других за собою!" [8, с. 141]. На символічному рівні відкрито присутня алюзія до головного символу ніцшеанської антропології – орла, який разом зі змією утворюють справжню силу, бо "найбільш горда істота під сонцем і найрозумніша істота під сонцем – вони здійнялися в небо; щоб побачити все, як є" [12, с. 14]. Ж. Дельоз, своєю чергою, розуміє в цих тваринах "Вічне Повернення: Союз, кільце в

кільці, заручення божественної пари Діоніс–Аріадна” [5, с. 59]. Тому слова Наталки є спробою прорватись до небес, тобто до трансцендентного, що “над” (über) тварним світом і його людьми.

Попередньо було проаналізовано зі структуралістської парадигми, що в текстах Ольги Кобилянської наявні чіткі бінарні опозиції (дух/тіло, своє/чуже, особистість/маса, людське/природне), однак найбільш важлива опозиція це чоловік/жінка. З цієї причини у своїй монографії С. Кирилюк пише: “С. Павличко, вибудовуючи опозицію “сильні жінки” – “слабкі чоловіки”, вбачає в таких авторських кроках трансформацію філософії Ніцше” [7, с. 39]. Попри цитатний характер повісті, автор здійснює діалог із Ніцше, намагається переосмислити їх в дусі своєї культури і світогляду, надаючи їм власних сенсів та значень. Однак образ чоловіка не виключається із, здавалося б, феміністичної антропології письменниці, навпаки, він легітимізується в структурі текстуальної стратегії: “Свобідний чоловік із Розумом – це мій ідеал” [8, с. 134].

Таким чином, сприйняття філософії Ніцше апологетом українського модернізму відбулося неоднозначно і “сліди” антропологічних ідей філософа по-різному присутні в творах “Людина” і “Царівна”. Конкретні випадки в повістях Ольги Кобилянської, що часто основані на бінарних опозиціях, на сюжетному, подієвому і персонажному рівнях вказують на зв’язок образу людини із більшими структурами, як-от дарвіністська теорія чи психоаналіз. Однак найбільш вагомим є ніцшеанський метанаритив, який визначає антропологію текстів Ольги Кобилянської і дозволяє вибудувати в контексті модерністських стратегій специфічний образ людини, який постає як доволі цілісна і виправдана в історико-культурному полі конструкція. Суттєвим є те, що на трьох рівнях проаналізованих текстів відбувається конфлікт інтерпретацій концепту надлюдини, що приводить до смислових парадоксів, які є як свідомою, так і несвідомою проекцією авторських світоглядних переконань.

Література:

1. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского. 4-е изд. – М.: Сов. Россия, 1929. – 318 с.
2. Гессе Г. Фауст і Заратустра. – СПб.: Азбука, 2001. – 317 с.
3. Гундорова Т. Фрідріх Ніцше й український модернізм // Слово і час. – 1997. – № 4. – С. 32–48.
4. Демченко І. А. Особливості поетики Ольги Кобилянської: Монографія. – К.: Твім інтер, 2001. – 208 с.

5. Делез Ж. Ницше. – СПб. : Аxiома, 1997. – 186 с.
6. Зайцев И. Н. Левинас и Деррида о понятии “след” // Материалы работы секции молодых учёных “Философия и жизнь”. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С. 87–88.
7. Кирилюк С. Д. Ольга Кобилянська і світова література. – Чернівці: Рута, 2002. – 176 с.
8. Кобилянська О. Твори у 2-х т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1983. – 495 с.
9. Кобилянська О. Людина. – Режим доступу до тексту: http://lib.ru/SU/UKRAINA/KOBILYANS_KA/lyudina.txt – Назва з екрана.
10. Козлик І. Теорія літератури в ситуації “кінця теорії літератури” // Слово і Час. – 2003. – № 9. – С. 10–16.
11. Лаврова Н. Ницше // Современная западная философия. – Режим доступу до тексту: http://www.agnuz.info/tl_files/library/books/filslov/main_n.htm#23 – Назва з екрана.
12. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. – Київ : Основи, 1993. – 415 с.
13. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки – СПб. : Азбука-классика, 2005. – 208 с.
14. Ортега-и-Гассет Х. Вибрані твори. – К. : Основи, 1994. – 420 с.
15. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. – Х. : Акта, 2008. – 354 с.
16. Подорога В. А. Мимесис. Материалы по аналитической антропологии литературы. – Том 1: Н. Гоголь, Ф. Достоевский. – М. : Культурная революция, 2006. – 688 с.
17. Семків Р. Іронічна структура. – К. : КМ Академія, 2004. – 133 с.
18. Успенский Б. Семиотика искусства. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 360 с.
19. Хайдеггер М. Кто такой Заратустра у Ницше // Топос. – 2000. – № 1. – С. 50–65.
20. Barry P. Beginning Theory. An Introduction to Literary and Cultural Theory (2nd edition). – New York: Manchester University Press, 2002. – 290 p.
21. Branson K. Review of Jill Marsden’s After Nietzsche: Notes towards a Philosophy of Ecstasy // The Agonist. – 2008. – Vol III, Issue 2. – P. 39–50.
22. Deleuze G., Guattari F. Qu’est-ce que la philosophie? – P. : Les Editions de Minuit, 2005. – 206 p.
23. Schacht R. Nietzsche and Philosophical Anthropology // A Companion to Nietzsche. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2007. – 616 p.

Рецензент: кандидат філософських наук, старший викладач кафедри культурології та філософії Національного університету “Острозька академія” **М. С. Петрушкевич**